

کیفیت محیطی موثر در حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی

مطالعه موردی: مجتمع مسکونی امام، چمران و آسمان شهر تبریز^۱

پریسا هاشم‌پور^۲ - دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران.
زیبا سامی - کارشناسی ارشد معماری اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۶/۱۹

چکیده

مسکن از اساسی‌ترین نیازهای انسان است. کم‌توجهی به نیازهای چند بعدی انسان موجب کاهش کیفیت زندگی در مسکن می‌شود. از این رو بررسی کیفیت محیطی برای افزایش حیات، با در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف نیازهای انسان تأثیر عمیق بر حیات‌پذیری مجتمع مسکونی دارد. رویکرد حیات‌پذیری به دنبال مسئله پیوند مسکن با حیات انسان و نیازهای او از طریق توجه به کیفیت محیطی در مجتمع‌های مسکونی بکار گرفته می‌شود. همچنین به دلیل تأثیر متقابل محیط مسکونی بر زندگی ساکنان، تعیین کیفیت محیطی مؤثر بر حیات‌پذیری ضروری است. با بررسی مراتب حیات انسان از دیدگاه اسلامی، مؤلفه‌های حیات‌پذیری در ارتباط با مؤلفه‌های مادی و ادراکی را می‌توان دسته‌بندی کرد. پژوهش حاضر با هدف افزایش حیات‌پذیری در مجتمع‌های مسکونی و با توجه به تأثیرات کیفیت محیطی، انجام گردید. سه مجتمع مسکونی آسمان تبریز، شهید چمران و مجتمع امام (ره) به دلیل ساخت در دهه‌های متفاوت به عنوان نمونه‌های موردی انتخاب شدند. پژوهش از نوع کیفی - کمی است که پس از مطالعات کتابخانه‌ای بصورت میدانی با روش پیمایشی انجام شده است و از نظر روش تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده است. برای گردآوری اطلاعات از روش‌های مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است. حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کوکران ۳۰۰ نفر تعیین گردید. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Spss و تحلیل نمونه‌ها با روش SWOT انجام شد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که تحقق کیفیت محیطی با توجه به نیازهای حیات انسان در حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی مؤثر هستند. کیفیت محیطی در برگیرنده مؤلفه‌های مادی (عوامل کالبدی، زیست‌محیطی) و ادراکی (فرهنگی، روانی و اجتماعی) است و در نهایت مشخص شد که عوامل روانی تأثیر بیشتری در حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی در نمونه‌های مورد بررسی دارد.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، حیات‌پذیری در مسکن، کیفیت محیطی، مجتمع مسکونی.

۵۵

شماره سی

بهار ۱۳۹۸

فصلنامه علمی-پژوهشی

مطالعات شهر

کیفیت محیطی موثر در حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی

۱ این پژوهش برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده دوم با عنوان "طراحی مجموعه مسکونی با رویکرد حیات‌پذیری در شهر تبریز" به راهنمایی پریسا هاشم‌پور در دانشگاه هنر اسلامی انجام شده است.

۲ نویسنده مسئول مقاله: p.hashempour@tabriziau.ac.ir

۱. مقدمه

داشتن مسکن و سرپناه از اولین نیازهای یک جامعه است. امروزه رشد روزافزون جمعیت شهری نیاز به ساخت مجتمع مسکونی را افزایش داده و شاهد شکل‌گیری ساختمان‌های مسکونی هستیم که همچون هر کالایی، دارای تاریخ مصرف و انقضا می‌گردد که نه تنها در میان جامعه معماران بلکه بین عامه مردم نیز جایگاهی نداشته و چیزی برای عرضه به آیندگان ندارد. این امر علاوه بر از دست رفتن سرمایه کشور باعث فراموشی و بی‌ارزش شدن هنری چون معماری می‌شود (Noghrekar et al. 2009). هایدگر معتقد است: «بحران واقعی مسکن در کمبود آن نیست، بلکه بحران واقعی در جست‌وجوی آدمی برای سکونت است و انسان پیش از هر چیز باید سکونت‌گزینی را بیاموزد» (Sartipipour, 2004).

پژوهش حاضر سعی دارد با بررسی حیات انسان و مراتب آن، کیفیت محیطی مؤثر در حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی شهر تبریز را مورد بررسی قرار دهد. در همین راستا سه مجتمع مسکونی انتخاب گردید تا تأثیر هر یک از مؤلفه‌ها بیشتر مورد واکاوی قرار گیرد و انتظار می‌رود نتایج مطالعه برای طراحان در ارتقای حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی مؤثر واقع شود. کیفیت محیطی، سنجش وضعیت محیط در ارتباط با نیازمندی‌ها و خواسته‌های انسان است (Johnson et al. 1997) و شامل دو معنا است؛ یک معنا به پدیده‌هایی مانند آب‌وهوا، تشعشعات گرمایی، آلودگی، صدا و مانند آن مربوط می‌شود و معنای دوم کیفیت‌های «فرهنگی، اجتماعی و روانی» از محیط را تشکیل می‌دهند (Rapoport, 2012). در تحقیق پیش رو سعی شده به این سؤال پاسخ داده شود که کیفیت محیطی چه تأثیری در حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی دارد؟

تحولات ایجاد شده در الگوهای مجتمع‌های مسکونی و پیامدهای حاصل از پیچیده‌تر شدن روابط انسانی موجب توجه برخی نظریه‌پردازان و معماران به رویکردهای مختلف در معماری شده است. اندیشه «حیات‌پذیری» به عنوان یکی از رویکردهای جدید در حوزه معماری و شهرسازی در توجه به ابعاد کیفی زندگی انسان مطرح است که به دنبال مسئله پیوند مسکن با حیات انسان و نیازهای او از طریق توجه به کیفیت محیطی در مجتمع‌های مسکونی می‌باشد. الکساندر (1979)، «کیفیت زنده بودن» را مربوط به فضاهایی می‌داند که بتوان در آنها احساس حیات کرد و در این راه طراحان را به الگوهای زنده متوجه می‌سازد. الکساندر (2005) حیات را به مثابه یک پدیده که خود نیازمند به زبانی جدید است، معرفی می‌کند. چرمایف و الکساندر (1965) بیان کرده‌اند که توازن زندگی در حال حاضر به سبب «هجوم» اختراعات ساخته انسان به مظاهر طبیعت و به خود زندگی از میان رفته و بیشتر خانه‌ها، در تمدن کنونی و در عصر حاضر، نظم درونی و بیرونی خود را از دست داده‌اند و بناهای موجود در حال حاضر برای مقاصد معمولی خانواده‌ها مناسب نیستند (Chermayeff, Christopher, 1965).

سامه (2014) با بیان این که معماری به مثابه مکان زندگی انسان

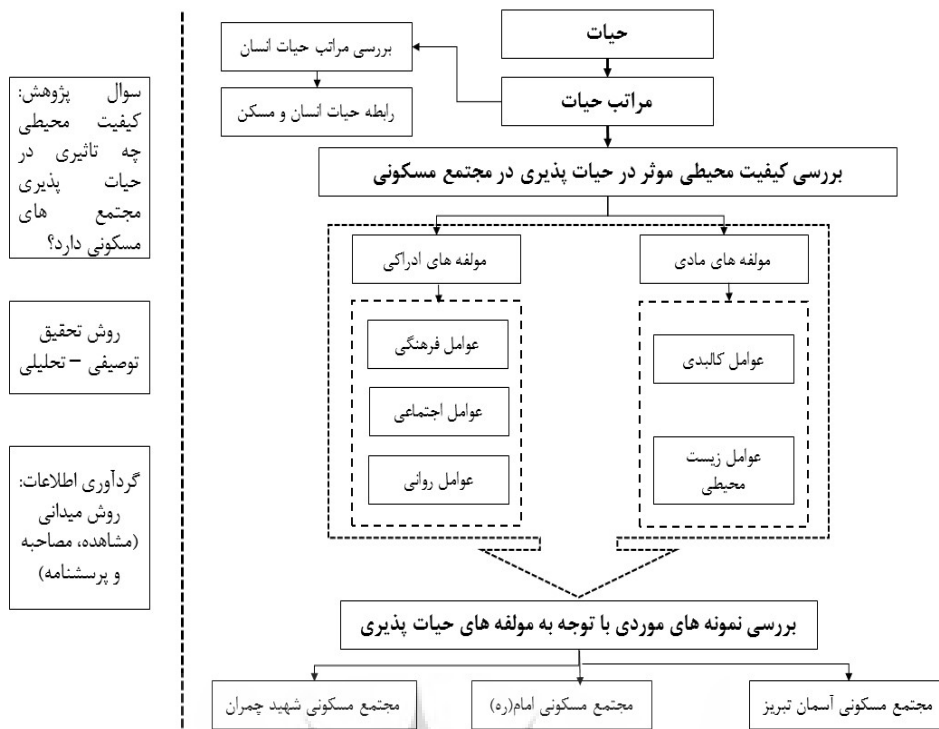
و امتداد وجودی اوست، براساس زیرساخت‌های اعتقادی نظام معرفتی اسلام مؤلفه‌های حیات انسان را به سه دسته مادی، نفسانی و معنوی تقسیم‌بندی نموده است. وی با بیان این مسئله که معماری از حقیقت زندگی انسان فاصله گرفته، نقطه نظر ضرورت ایجاد رابطه‌ای همه‌جانبه با وجود آدمی را مورد بررسی قرار داده است. نقی‌زاده (2001) به بررسی حیات پرداخته و بیان کرده است: «پذیرش ساحت‌های مختلف حیات و نیازهای گوناگون مرتبط با هر مرتبه از حیات برای انسان ایجاب می‌نماید تا هرگونه فعالیتی درجات و مراتب متنوعی را داشته که هرکدام برای ما به ازای ساحتی خاص از حیات و یا نیازی مشخص خواهد بود» (Naghizadeh, 2001).

مظفر و دیگران (2017) تأمین سرزندگی و حیات محیط را به عنوان یکی از دغدغه‌های نظام مدیریتی شهری معرفی کرده‌اند. همچنین رابطه حیات انسان و عرصه زندگی جمعی و محله مورد بررسی قرار گرفته است. براساس پیشینه تحقیق، مطالعات صورت گرفته بیشتر به جنبه‌های نظری حیات و به دنبال تقسیم آن به بخش‌های مختلف بوده است. در رابطه با ارتباط حیات انسان با کیفیت محیطی و تأثیر آن بر حیات مجتمع‌های مسکونی، پژوهش کمتری صورت گرفته و این دلیل اصلی انجام این پژوهش است. مجموعه سکونتی با رویکرد حیات‌پذیری می‌تواند روح بخش زندگی انسان باشد، بنابراین توجه به رفتارها و فعالیت‌های انسان در حوزه‌های عملکردی مختلف و توجه به کیفیت محیطی با چنین رویکردی در زندگی پر از تنش، مشکلات و یکنواختی و روزمرگی‌های به وجود آمده، ضرورت حیات‌پذیری را در مجتمع مسکونی چندبرابری می‌کند.

۲. مبانی نظری

۲.۱. حیات و مراتب آن

حیات در لغت به معنای زندگی است و در اصطلاح از صفات کمالی موجود است که با ادراک و فعل همراه باشد (Javadi Amoli, 2010). حیات انسان، در راستای بازیابی معنایی است که با ارتقای سطح زندگی و فکری او، بیش از پیش آشکار شده و انسان را در مسیر تکاملی‌اش به پیش می‌برد (Jafari, 1999). فلاسفه اسلامی حیات انسان را به دو ساحت حیات مادی (حیوانی) و حیات مثالی (انسانی، نفسانی) تقسیم کرده‌اند (Jafari, Javadi Amoli, 2006). عرصه زندگی مادی به عنوان یکی از مؤلفه‌های حیات انسان که برای زیستن وی لازم است. بنا بر عقیده فلاسفه، حیات نفسانی مابین حیات مادی و عقلی قرار دارد و انسان را در طول حیات دنیوی خویش از سویی به نیکی و زیبایی و از سوی دیگر به زشتی‌ها می‌گراید. نفس دارای ابعاد شناختی و گرایشی است و منشأ بروز رفتارهای انسان است (Banaeian et al. 2015). تفسیر درست از حیات آدمی موجب می‌شود که در عین توجه به پدیده‌ها و ضروریات زندگی به اصل حیات نیز توجه داشته باشد. بنابراین براساس بررسی‌های صورت گرفته، حیات انسان به دو دسته مادی و نفسانی تقسیم‌بندی شده است.

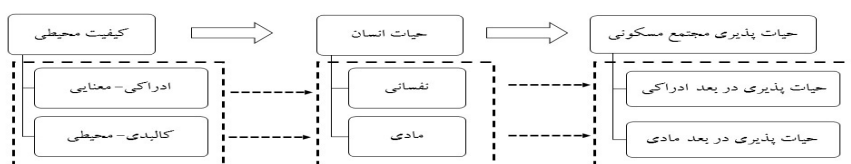

تصویر شماره ۱: دیاگرام ساختار نظری پژوهش

می‌گیرد. کیفیت محیطی شامل مؤلفه‌های کیفیت کالبدی- محیطی (Sameh, 2014) و معنایی-ادراکی است (Bahrampour, Modiri, 2015). کیفیت کالبدی بر مبنای ساختاری یک بنا و اغلب به صورت ضوابط و استانداردها در ارتباط با آن تعریف می‌شود و از این رو گاه به ویژگی ظاهری ساختمان‌ها تعبیر می‌شود (Rossi, 1982). این وجه از کیفیت، انعکاسی از وضع مادی زندگی انسان تلقی شده و از آنجا که اموری ثابت و واقعی هستند، سبب به وجود آمدن شاخص‌های عمومی برای ارزیابی آثار معماری می‌شوند (Rapoport, 2012). کیفیت ادراکی و معنایی، یک اثر معماری ناظر به کیفیات عملکردی انسان در محیط و نیز بخشی از کیفیات ادراکی آدمی از فضا است. این وجه با بعد متعالی نفس آدمی ارتباط دارد و در پی پاسخگویی به مطالبات و توقعات آدمی در ظرف زندگی خویش است (Sameh, 2015). حیات‌پذیری با توجه به ساحات حیات انسان و مؤلفه‌های کیفیت محیط، به منظور افزایش حیات‌پذیری در مجتمع‌های مسکونی، به دو مؤلفه ادراکی و مادی تقسیم می‌گردد که در تصویر شماره ۲ به صورت دیاگرام ارائه گردیده است.

۲.۲. حیات‌پذیری و کیفیت محیطی مؤثر بر آن

زندگی حقیقی بناها با زندگی انسان در آنها آغاز می‌گردد و تأثیرگذاری این زندگی بر پیکره بنا، امری روزمره است که رفته‌رفته به تغییر و تحولاتی متفاوت می‌انجامد (Alpano et al. 2005). معماری می‌بایست زندگی انسان را سامان دهد، چنان که اغلب مکاتب نیز ساماندهی محیط را مهم‌ترین اصل در بهبود زندگی انسان‌ها تلقی کرده‌اند. در واقع فضای معماری حاصل تجربه زندگی روزمره آدمیان است (Rendell, 2006). به عبارت دیگر کار معماری شکل دادن به مکان زندگی انسان است و کیفیت رویدادها و موقعیت‌هایی که در آنها فراهم می‌آوریم، موجب ایجاد حیات در بناها می‌گردد (Alexander, 1979). بنابراین زمانی که حیات در یک عنصر دیده شود، می‌تواند حیات‌پذیر باشد؛ زیرا برای حیات انسان شرایط مساعد را دارد. پس وقتی در مورد مکان یا فضای معماری بحث می‌شود، با توجه به این که قرار است فاکتورهایی را برای حیات انسان دارا باشد، می‌تواند از واژه حیات‌پذیری استفاده کرد. همچنین به دلیل تأثیر متقابل محیط مسکونی بر زندگی ساکنان، تعریف کیفیت محیطی مؤثر بر حیات‌پذیری را ضروری می‌سازد. تحقق حیات‌پذیری در مجتمع مسکونی از راه اعتلای کیفیت محیط و با شناخت چگونگی حیات و مراتب آن صورت

تصویر شماره ۲: دیاگرام حیات‌پذیری در مسکن با توجه به حیات انسان و کیفیت محیط

۲،۲،۱. مؤلفه‌های مادی

انسان موجودی جسمانی با نیازهای مادی است. نیازهای مادی آن نیازهایی هستند که فقدان آنها یا اختلال در آنها، بقا و سلامت مادی و ظاهری انسان را مخدوش می‌کنند؛ مانند نیاز انسان به پوشش، مسکن و امکانات رفاهی. نیاز به مسکن برای استراحت، تأمین آسایش است (Marvian, 2001). از نظر اسلام، انسان باید در شرایطی زندگی کند که بتواند بهتر عبادت کند و خود را برای زندگی اخروی آماده نماید؛ این‌گونه نیست که فرد پرهیزگار حتماً باید در جایی تنگ و تاریک و محروم از امکانات زندگی کند. قرآن کریم آن لذتی را حرام کرده که آرامش را از آدمی می‌گیرد و برای او بدبختی و نگرانی به دنبال می‌آورد (Aminpour et al. 2015). مؤلفه‌های مادی محیط مسکونی مطلوب مشخصه‌های عوامل کالبدی (Azizi, 2004) و زیست‌محیطی (Monavari, Tabibian, 2006) است. در جدول شماره ۱ عوامل مادی ارائه شده است:

۲،۲،۲. مؤلفه‌های ادراکی

«حیات» در موجودات زنده دارای درجه‌بندی و مراتب است. هر چه انسان از ویژگی «ادراک» بیشتر بهره‌مند باشد، به معنای حقیقی حیات، نزدیک‌تر است (Alemzadeh Nouri, 2010). زمینه‌های ادراکی و شناختی انسان رابطه‌ای تنگاتنگ با ملکات نفسانی او دارد (Dolat, 2015). نفس مبدأ نیازها و محرکه‌ای زیستی و روانی را تضمین می‌کند (Mirhadi et al. 2012) و منشأ بروز رفتارهای انسان است (Schultz, 2001). به عبارتی، جهان ادراکی در گستره ذهنی و فردی آدمی شکل می‌گیرد و به وسیله فرآورده‌های کالبدی و رفتارهای انسانی قوام می‌یابد (Falamaki, 2002). عوامل ادراکی در ارتباط با نفس انسان بوده و در پی پاسخگویی به توقعات آدمی در ظرف زندگی خویش است که شامل عوامل فرهنگی (Rapoport, 2005)، عوامل روانی (Altman and Lang, 2001, 1988) و اجتماعی (Rogoff, Rastegar et al. 2013) است.

جدول شماره ۱: مؤلفه مادی تأثیرگذار در حیات مجتمع‌های مسکونی

مؤلفه مادی	عوامل کالبدی	عوامل زیست‌محیطی	متغیرها	ریز متغیرها
مؤلفه مادی	عوامل کالبدی	عوامل زیست‌محیطی	ویژگی‌های کالبدی	تعداد اتاق و مساحت فضاها (Carp, Shokron, 1976, Sarmast, Motavasehi, 2011) نوع مصالح ساختمانی (Azizi, 2004) تراکم ساختمان‌ها (Amini et al. 2014) گونه‌شناسی بلوک‌ها (Aeinifar, Ghazizadeh, 2011)
			کالبد محیط پیرامونی (Meshkini et al. 2012)	دسترسی به تسهیلات و خدمات محله‌ای (Carp, Shokron, 1976, Rik Van, 2011) دسترسی به خدمات اشتغال، کاربری آموزشی، بهداشتی، ورزشی و فراغتی (Meng et al. 2011) دسترسی به زیرساخت‌ها (آب، برق، فاضلاب، گاز و مخابرات) (Meshkini et al. 2012) دسترسی به حمل‌ونقل عمومی (Vatankhah, Gharib, 2009)
مؤلفه مادی	عوامل زیست‌محیطی	عوامل زیست‌محیطی	توجه به اقلیم	شکل ساختمان، قرارگیری بازوها و حفاظت از این پنجره‌ها، جهت قرارگیری ساختمان، توجه به جهت باد (انتقال صوت و آلودگی) و مصالح مورد استفاده در بنا (Ghobadian, 2011, Abdolhosseini, 2011)
			مخاطرات طبیعی	مخاطرات طبیعی (Monavari, Tabibian, 2006) رعایت همجواری (Meshkini et al. 2012)
			وجود طبیعت	داشتن قابلیت توسعه فضای سبز، در نظر گرفتن مخاطرات طبیعی (Monavari, Tabibian, 2006)
			آلودگی‌های محیطی	کاهش یا حذف آلودگی‌های محیطی مانند آلودگی صوتی، آلودگی هوا و در نظر گرفتن باد غالب (Meshkini et al. 2012)

جدول شماره ۲: مؤلفه ادراکی تأثیرگذار در حیات مجتمع‌های مسکونی

مؤلفه‌های ادراکی	عوامل فرهنگی	عوامل روانی	عوامل اجتماعی	متغیرها	توضیحات
مؤلفه‌های ادراکی	عوامل فرهنگی	عوامل روانی	عوامل اجتماعی	اعتقادات مذهبی	فضاهای خاصی را مطابق با فرهنگ دینی در مسکن به وجود آورده است (Memarian et al. 2010).
				هویت	هویت به مقوله کیفی مابین انسان و محیط می‌پردازد. کیفیتی که کمبود یا نبود آن سبب عدم ارتباط انسان با محیط و ایجاد محیطی فاقد خوانایی و معنا می‌گردد (Javadi et al. 2015).
	عوامل اجتماعی	روش زندگی	امنیت	امنیت عوامل انسانی و محیطی است که با تأثیر مستقیم بر برنامه‌ریزی و طراحی مجموعه‌های مسکونی، کیفیت زندگی انسان‌ها را ارتقا می‌بخشد (Rapoport, 1982). مؤلفه‌های امنیت عبارتند از: خوانایی، میزان دسترسی، تعریف و کنترل حریم‌ها، نور و روشنایی فضاها، مسئله نظارت و اشراف برقراری تناسب میان تراکم جمعیت و مسکن (Newman, 1996, Tabibian, Mansouri, 2015).	
		حس مکان	حس مکان	این حس منجر می‌شود انسان خود را جزئی از مکان بدانند و براساس تجربه‌های خود از نشانه‌ها، معانی، عملکردها و شخصیت‌ها نقشی برای مکان در ذهن متصور می‌سازد و مکان برای او قابل احترام می‌شود (Steele, 1981). تمایل به ترک محل سکونت، افتخار به محل سکونت (Fathalian, Partovi, 2012)، تداوم حضور در مکان (Falahat, 2006) متغیرهای حس مکان هستند.	
		قلمروهای رفتاری	قلمروهای رفتاری	در مجتمع‌های مسکونی قلمرو بازی کودکان یا نوجوانان با جوانان و سالمندان متفاوت است و در نظر گرفتن نیازهای گروه‌های سنی متفاوت و جنسیت در طراحی موجب ایجاد آرامش برای افراد می‌گردد و از بروز مشکلات که موجب ایجاد ناامنی برای افراد می‌شود، جلوگیری می‌نماید.	
		سرمایه اجتماعی	سرمایه اجتماعی	منظور از سرمایه اجتماعی سرمایه و منابعی است که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر می‌توانند به دست آورند. به تعبیر دیگر سرمایه اجتماعی امر رابطه‌ای بوده و در شبکه روابط اجتماعی و تعامل بین افراد شکل می‌گیرد (Abdullahi et al. 2013). مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی عبارتند از: مشارکت (Tebimasroor, Rezaee, 2015) و پیوند همسایگی (Rastegar et al. 2013).	

۳. روش پژوهش

نوع تحقیق کیفی- کمی است که پس از مطالعات کتابخانه ای بصورت میدانی مجتمع های مسکونی با روش پیمایشی بررسی گردیدند. از نظر هدف در گروه پژوهش های کاربردی است. برای بررسی مؤلفه های مادی از روش مشاهده و سنجش مؤلفه ادراکی از روش پرسشنامه و مصاحبه استفاده شده است. برای نمونه گیری از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای متناسب با حجم نمونه استفاده گردید. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۰۰ نفر تعیین گردید که برای هر مجتمع ۱۰۰ پرسشنامه در نظر گرفته شده است.

$$n = \frac{Nt^2S^2}{Nd^2 + t^2S^2}$$

در فرمول فوق، N حجم جامعه مورد پژوهش، Z مقدار آماره آزمون که براساس مقدار سطح اطمینان (سطح خطا) و به وسیله جداول احتمال نرمال استاندارد تعیین می شود. d سطح خطای آزمون، p و q نیز در مجموع باید برابر یک باشد (p=q=۰/۵). برای اطمینان بیشتر تعداد ۴۰۰ پرسشنامه تکمیل گردید که ۳۰۰ پرسشنامه مورد قبول بوده است. در این میان ۵۶ درصد پاسخگویان زن و ۴۴ درصد مرد بوده اند. اعتبار ابزار در این مطالعه با استفاده از نظر استادان و اعمال پیشنهاد های مطرح شده از جانب ایشان، مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی ابزار نیز از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید که برای تمام مؤلفه ها بالاتر از ۰/۷. به دست آمد.

بنا بر آنچه مطرح شد، برای دقت بیشتر تحقیق و تعیین تعداد عوامل های مؤلفه های ادراکی از آزمون تحلیل عامل اکتشافی استفاده گردید. جدول شماره ۳، نتایج آزمون کایزما میر و بارتلت را که پیش فرض های انجام تحلیل عاملی هستند، نشان می دهد. همان گونه که ملاحظه می شود، مقدار Kmo در تحلیل عاملی برابر با ۰/۷۹ به دست آمد که نشان می دهد حجم نمونه انتخاب شده برای انجام تحلیل عاملی کافی است و با توجه به این که معنادار بودن آزمون بارتلت نشان می دهد که همبستگی کافی بین گویه ها و عامل وجود دارد و در این مطالعه سطح معناداری آزمون بارتلت ۰/۰۰۰ به دست آمد، بنابراین با توجه به تأیید پیش فرض های مورد نیاز انجام آزمون، آزمون تحلیل عاملی انجام گرفت و همانگونه که در جدول شماره ۳/۱ ملاحظه می شود، بارهای عاملی در تمام گویه ها بالاتر از ۰/۳۵ به دست آمد که نشانگر اعتبار لازم گویه ها برای سنجش عامل ها است.

در این مقاله، سه مجتمع مسکونی با توجه به زمان ساخت از دهه های متفاوت انتخاب شدند. زمان ساخت مجتمع ها به دلیل واکاوی کیفیت محیطی با توجه به حیات موجود در مجتمع ها مدنظر قرار گرفت.

۴. محدوده مورد مطالعه

محدوده مورد مطالعه در تحقیق حاضر مجتمع های آسمان، چمران و امام در شهر تبریز هستند. تصویر شماره ۳، جزئیات و موقعیت مکانی مجتمع ها در سطح شهر تبریز را نشان می دهد.

جدول شماره ۳: نتیجه آزمون کایزما میر و بارتلت

شاخص KMO	۰/۷۹۵
آماره کای دو	۱۲۴۹/۲۸
درجه آزادی	۱۳۶
سطح معنی داری	۰/۰۰۰

جدول شماره ۳/۱: نتایج آزمون تحلیل عاملی و مقدار آلفای به دست آمده برای عامل های پرسشنامه مؤلفه های ادراکی

متغیر	گویه ها	بار عاملی
عوامل اجتماعی	۱. در صورت نداشتن زمان برای مشارکت در تصمیمات عمومی مجتمع، این کار به سایر افراد واگذار می شود.	۰/۵۵
	۲. وجود طبیعت (گیاه، آب) موجود در این مجتمع تا چه حدی موجب آرامش روانی شما می شود؟	۰/۷۶
	۳. ساکنان و همسایگان، مراقب آینده محله و بلوکشان هستند و در برابر آن احساس مسئولیت می کنند.	۰/۵۶
	۴. نمای این مجتمع مسکونی به چه میزان در آرامش روانی شما مؤثر است؟	۰/۷۷
	۵. در این مجتمع همسایگان به حقوق یکدیگر احترام می گذارند (عدم مزاحمت، سرو صدا و نظافت راهرو....)	۰/۵۵
عوامل فرهنگی	۶. در این مجتمع، فضای داخل خانه (پذیرایی یا اتاق خواب و...) بدون استفاده از پرده امنیت دارد؟	۰/۷۶
	۷. ساکنان مجتمع فعالیت هایی را به منظور بهبود شرایط و اوضاع مجتمع انجام می دهند؟	۰/۴۵
	۸. در این مجتمع کمک به همسایگان و سایر افراد ارزشمند است.	۰/۴۸
	۹. در این مجتمع مسکونی، خانه تا چه حدی جزئی از احساس و شخصیت شما است.	۰/۶۲
	۱۰. در این مجتمع دسترسی به فضاهای ارتباطی (راهرو و ورودی) آسان است.	۰/۵۹
	۱۱. در خصوص تعمیر و نگهداری مجتمع مسکونی تا چه حدی احساس مسئولیت می کنید؟	۰/۴۶
	۱۲. شما به چه میزان تمایل به ترک محل سکونت خود دارید؟	۰/۳۵
عوامل روانی	۱۳. در هنگام ورود مهمان به داخل خانه، سایر فضاها (اتاق ها، حمام و...) تا چه حدی قابل دید است.	۰/۵۸
	۱۴. کودکان با آرامش می توانند در محوطه این مجتمع مسکونی بازی کنند.	۰/۶۴
	۱۵. در محوطه مجتمع مسکونی محل بازی کودکان و فضای گفت و گوی سالمندان جداگانه است؟	۰/۷۷
	۱۶. در این مجتمع مسکونی همسایگان تا چه حدی همدیگر را می شناسند.	۰/۶۳
	۱۷. در این مجتمع وجود فضاهای عمومی برای گفت و گو با همسایگان چقدر اهمیت دارد؟	۰/۶۷

تصویر شماره ۳: موقعیت سایت‌های مجتمع‌های آسمان، چمران و امام در شهر تبریز

در مجتمع آسمان عوامل فرهنگی با میانگین ۶۶/۹۷ و انحراف استاندارد ۹/۳۰ و عوامل روانی با میانگین ۷۶/۸۳ با انحراف استاندارد ۱۰/۰۸ و عوامل اجتماعی با میانگین ۶۹/۴۰ با انحراف استاندارد ۱۱/۸۳ است که نشان می‌دهد میزان عوامل روانی و بعد از آن عوامل اجتماعی تأثیر بیشتری را در حیات‌پذیری دارند.

۴,۳. مجتمع امام (ره)

مجتمع امام به مساحت ۳۶۶ هزار و ۱۴۹ متر مربع در سال ۱۳۵۶ به‌عنوان شهرک بزرگ خانه‌سازی ساخته شده است. در این پژوهش بخشی از مجتمع مسکونی که دارای پتانسیل‌های حیات‌پذیری است، مورد بررسی قرار گرفت. مجتمع دارای ۱۷۵ بلوک (که در این پژوهش ۶۴ بلوک بررسی شده) و تعداد طبقات هر بلوک چهار طبقه است. فضاهای خدماتی مجتمع شامل مدرسه، مهدکودک، کلینیک، بانک و... است. در جدول شماره ۸ کیفیت محیطی مؤثر بر حیات‌پذیری مجتمع امام (ره) بررسی شده است.

در مجتمع امام (ره) عوامل فرهنگی با میانگین ۵۵/۶۵ و انحراف استاندارد ۱۱/۰۰ و عوامل روانی با میانگین ۵۷/۳۰ با انحراف استاندارد ۱۰/۷۳ و عوامل اجتماعی با میانگین ۴۴/۵۶ با انحراف استاندارد ۱۰/۸۳ است که نشان می‌دهد میزان عوامل روانی و بعد از آن عوامل فرهنگی تأثیر بیشتری را در حیات‌پذیری این مجتمع دارند.

۵. بحث و یافته‌ها

مسکن پدیده‌ای مهم در زندگی انسان بوده که دائماً در حال تغییر و تحول برای پاسخگویی به حیات انسان است. با توجه به این که حیات در بستر محیط رخ می‌دهد، بررسی حیات انسان در محیط موجب ارتقای کیفیت محیطی و قرار گرفتن زندگی انسان در مسیر تعالی می‌گردد. براساس بررسی‌های صورت گرفته، مراتب حیات به دو مؤلفه مادی و ادراکی تقسیم می‌گردد. مؤلفه‌های مادی، نیازهای اولیه حیات مسکن است که برای زیستن انسان لازم بوده و در برگیرنده عوامل کالبدی و زیست‌محیطی است. مؤلفه‌های ادراکی در ارتباط با معانی و ادراک انسان مورد بررسی قرار می‌گیرد که عوامل فرهنگی، اجتماعی و روانی است. در

۴,۱. مجتمع شهید چمران

مجتمع شهید چمران دارای مساحت ۱۱۴ هزار و ۵۸۰ مترمربع و زیربنای ۴۱۲۵۰,۶ متر مربع و ۸۱۰ واحد مسکونی و ۲۷ بلوک (هرکدام ۳۰ واحد) که ۱۷ بلوک سازمانی و سایر بلوک‌ها شخصی هستند. این مجتمع دارای ۶۴ درصد فضای باز و فضاهای خدماتی شامل کتابخانه، کلینیک، بانک، مجموعه ورزشی و مهدکودک بوده و سه ورودی (که دو ورودی سواره و پیاده و یک ورودی فقط پیاده) است. مجموعه در سال ۱۳۶۰ تکمیل شده است. کیفیت محیطی مؤثر بر حیات‌پذیری مجتمع چمران در جدول شماره ۴ بررسی شده است.

در مجتمع چمران عوامل مذهبی، روش زندگی و هویت دارای بیشترین امتیاز هستند. براساس اطلاعات جدول شماره ۵ ملاحظه می‌شود که در مجتمع چمران عوامل فرهنگی با میانگین ۵۴/۵۷ و انحراف استاندارد ۹/۴۲ و عوامل روانی با میانگین ۷۵/۹۰ با انحراف استاندارد ۱۱/۱۳ و عوامل اجتماعی با میانگین ۵۱/۷۶ با انحراف استاندارد ۱۰/۱۳ است که نشان می‌دهد عوامل روانی و بعد از آن عوامل فرهنگی بیشترین تأثیر را در حیات‌پذیری این مجتمع دارند.

۴,۲. مجتمع آسمان تبریز

این مجتمع مسکونی به مساحت ۷۹ هزار مترمربع و زیربنای ۱۹ هزار مترمربع در قالب ۱۶ برج ۱۸ طبقه در سال ۱۳۷۸ ساخته شده و دارای ۹۲۸ واحد مسکونی است. حداقل متراژ واحدهای مجتمع ۱۱۴ مترمربع و حداکثر آن ۲۲۳ مترمربع است. این مجتمع مسکونی با دارا بودن امکاناتی مانند لابی زیبا و وسیع، سالن اجتماعات و حیاط اختصاصی برای ساکنان هر بلوک، آسانسورهای پاناروماکابین شیشه‌ای، فضای سبز زیبا، زمین‌های ورزشی کودکان، مجتمع تفریحی و ورزشی منحصر به فرد با معماری شاخص، استخر، سونا و جکوزی، سالن بدن‌سازی، مهدکودک زیبا و مرکز خرید همجوار مجتمع (شامل بانک مسکن، سوپرمارکت، رستوران و سایر کاربری‌های موردنیاز ساکنان) از جمله پروژه‌های انبوه‌سازی شاخص و موفق تبریز محسوب می‌شود. در جدول شماره ۶ کیفیت محیطی مؤثر در حیات‌پذیری مجتمع آسمان تبریز بررسی شده است.

جدول شماره ۴: بررسی ویژگی‌های مادی و ادراکی مجتمع شهید چمران

مؤلفه	مغزها	بررسی ریز فاکتورها	تصاویر	مؤلفه	مغزها	بررسی ریز فاکتورها	تصاویر
کالبد محیط پیرامون (مشاهده)	دسترسی پیاده و سواره	جدا بودن مسیرهای حرکتی سواره و پیاده، دسترسی آسان بلوک‌ها به ورودی‌ها و فضاهای خدماتی داخل مجتمع.		زیست محیطی	دسترسی به حمل و نقل عمومی	مکانیابی مجتمع در مسیر شریان‌های اصلی شهر و دسترسی آسان به حمل و نقل عمومی.	
	سبز	قابلیت توسعه فضای سبز	وجود فضای سبز و پوشش گیاهی مناسب با تراکم ساختمانی علاوه بر ایجاد چشم‌انداز مطلوب، موجب تهویه و نورگیری فضای بلوک‌ها نیز است.		گوند شناسی بلوک‌ها	وجود تمرکز شکلی در بلوک‌ها (به شکل محیطی).	
کالبد مکان (مشاهده)	همجوارها	وجود کاربری‌های مختلف در همجواری مجتمع مسکونی مانند مراکز خرید، بیمارستان، مسجد، مدرسه، دانشگاه و ...		فضای داخلی	فضاهای عمومی ارتباطی	وجود حوض آب و فضای سبز در فضای مابین بلوک‌ها و فضای سبز عمومی در مرکز مجتمع موجب حضور ساکنان و امنیت می‌شود.	
	جهت قرارگیری ساختمان (اقلیم)	در ضلع جنوبی و شمالی پنجره‌های بیشتری نسبت به ضلع غربی و شرقی دارد.			فضای داخلی	فضای داخلی و مساحت فضاها براساس نیازهای ساکنان طراحی شده است.	
عوامل ادراکی (مشاهد همصاحبه و پرسشنامه)	مشارکت	وجود هیأت مدیره مرکزی، حراست و بازرس در مجموعه. در این مجتمع ساکنان بلوک‌های شخصی بیشتر در امورات مربوط به مجتمع رسیدگی می‌کنند.		امنیت (مصاحبه و مشاهده)	تعاملات اجتماعی	تعاملات همسایگی در پارکینگ اتفاق می‌افتد.	
	نظارت و کنترل	نظارت و کنترل به تمامی فضاها در مجتمع وجود دارد.			دسترسی	کنترل دسترسی‌های ورودی و خروجی در ورودی‌های اصلی مجتمع صورت می‌گیرد. همچنین کنترل ورودی خانه‌های سازمانی در داخل مجموعه است.	
عوامل ادراکی (مشاهد همصاحبه و پرسشنامه)	تراکم	دارای تراکم ساختمانی ۳۶ درصدی بوده و تراکم ناخالص مسکونی در این مجتمع ۰/۲۱ است.		نور و روشنایی	خوانایی	وجود اتصالات در فضاهای عمومی و قابلیت خوانایی آسان محیط.	
							نور و روشنایی در تمامی فضاها و محوطه وجود دارد.

جدول شماره ۵: توزیع پراکندگی میزان عوامل مؤثر مجتمع چمران

عوامل	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
فرهنگی	۱۰۰	۵۴/۵۷	۹/۴۲	۲۵/۰۰	۸۰/۰۰
روانی	۱۰۰	۷۵/۹۰	۱۱/۱۳	۴۶/۶۷	۹۶/۶۷
اجتماعی	۱۰۰	۵۱/۷۶	۱۰/۱۳	۲۴/۰۰	۷۶/۰۰

جدول شماره ۶: بررسی ویژگی‌های مادی و ادراکی مجتمع آسمان

مؤلفه	متغیرها	بررسی ریزفاکتورها	تصاویر	مؤلفه	بررسی ریزفاکتورها	تصاویر	متغیرها	تصاویر
کالبد مکان (مشاهده)	نوع مصالح	اسکلت بتن آرمه با سقف وافل مقاوم در برابر زلزله، نما با بتن اکسپوز چکشی و سنگ تراوتن آذرشهر.		سواره	محوطه‌های وسیع و محصور با ورودی شاخص و دسترسی سواره و پیاده با نورپردازی مناسب.		دسترسی پیاده و دسترسی سواره	
	تعداد اتاق‌ها و مساحت	تیپ واحدها: ۲ خوابه و ۳ خوابه در طرح‌های متنوع، متراژ مفید واحدها: ۱۱۲ تا ۲۲۴ مترمربع.		عمومی	دسترسی آسان به حمل و نقل عمومی.		دسترسی به حمل و نقل عمومی	
	گونه شناسی بلوک‌ها	به صورت منفرد است.		فضای سبز	فضای سبز وسیع آراسته به انواع گل و گیاه زینتی متناسب با آب‌وهوای منطقه و آب‌نماهای متنوع.		قابلیت توسعه فضای سبز	
زیست محیطی	فضاهای عمومی ارتباطی	لابی زیبا و وسیع با ورودی شاخص و سالن‌های انتظار و ملاقات میهمانان.		همجاری‌ها	مرکز خرید همجوار با معماری شاخص و درخور مجموعه شامل: بانک مسکن، سوپرمارکت وسیع، رستوران و سایر فروشگاه‌ها برای تأمین مایحتاج عمومی ساکنان مجموعه.		همجاری‌ها	
	فضای داخلی	فضای داخلی متناسب با روش زندگی مدرن		ساخته‌مان (اقلیم)	قرارگیری بازوهای بزرگ در جنوب و شمال برای نورگیری بهتر و تهویه هوا.		جهت قرارگیری	
	تعالیات اجتماعی	لابی زیبا و وسیع با ورودی شاخص و سالن‌های انتظار و ملاقات میهمانان.		مشارکت	تمامی امورات رسیدگی به مجتمع اعم از آسفالت مجموعه، گل‌کاری و نظافت فضاهای عمومی به وسیله مدیریت انجام می‌گردد و تمامی ساکنان مشارکت دارند.		مشارکت	
امنیت (مصاحبه و مشاهده)	امنیت دسترسی	کنترل دسترسی ورودی و خروجی در ورودی مجتمع و در طبقات همکف ورودی بلوک‌ها.		نظارت و کنترل	نظارت و کنترل با استفاده از دستگاه‌های الکتریکی و فیزیکی به وسیله نگهبانی به تمامی فضاها وجود دارد.		نظارت و کنترل	
	خوانایی	قابل تشخیص بودن فضاها برای تمامی افراد و عدم ابهام در فضاهای مجموعه.		تراکم	دارای تراکم ساختمانی ۲۴ درصدی است و تراکم ناخالص مسکونی در این مجتمع ۳۰٪ است.		تراکم	
	نور و روشنایی	حیاط اختصاصی هر بلوک با فضای سبز و نورپردازی مناسب.						

مؤلفه مادی (مشاهده)

عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)

جدول شماره ۷: توزیع پراکندگی میزان عوامل مجتمع آسمان

عوامل	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
فرهنگی	۱۰۰	۶۶/۹۷	۹/۳۰	۴۲/۵۰	۹۰/۰۰
روانی	۱۰۰	۷۶/۸۳	۱۰/۰۸	۶۰/۰۰	۹۶/۶۷
اجتماعی	۱۰۰	۶۹/۴۰	۱۱/۸۳	۴۴/۰۰	۹۲/۰۰

جدول شماره ۸: بررسی ویژگی های مادی و ادراکی مجتمع امام (ره)

مؤلفه	مشغرها	بررسی ریزفاکتورها	تصاویر	مؤلفه	مشغرها	بررسی ریزفاکتورها	تصاویر
کالبد محیط پیرامون (مشاهده)	نوع مصالح	مصالح ساختمان به دلیل گذشت زمان در حال تخریب است.		کالبد محیط پیرامون (مشاهده)	دسترسی پیاده سواره	امکان دسترسی سواره و پیاده به تمامی بلوک ها امکان پذیر است؛ به دلیل نبود دیوار در محوطه، دسترسی از تمام فضاها امکان پذیر است.	
	تعداد اتاق ها	تیپ واحدها: ۲ و ۳ خوابه است.		کالبد محیط پیرامون (مشاهده)	حمل و نقل عمومی	دسترسی آسان به حمل و نقل عمومی.	
کالبد مکان (مشاهده)	گونه شناسی بلوک ها	به صورت خطی است.		کالبد مکان (مشاهده)	قابلیت توسعه فضای سبز	بیش از ۶۰ درصد مجموعه دارای فضای سبز است که برای تعاملات همسایگی و فضای بازی کودکان مورد استفاده قرار می گیرد. فضاهای سبز در جلوی بلوک ها و فضاهای مرکزی قرار دارد.	
	فضاهای عمومی ارتباطی	دسترسی به زیرساخت ها و حمل و نقل.		کالبد مکان (مشاهده)	هم جوارها	کاربری های همجوار مجتمع: پارک بزرگ تبریز از شمال و فضاهای مسکونی در شرق و کارخانجات در غرب است.	
عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)	فضای داخلی	فضای داخلی واحدهای مسکونی متناسب با روش زندگی ساکنان است.		عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)	جهت قرارگیری ساختمان (اقلیم)	برخی بلوک ها در جهت شمالی-جنوبی و برخی از آنها به سمت شمال غربی و جنوب شرقی قرار دارند که دارای بازشوهایی برای نورگیری هستند.	
	تعاملات اجتماعی	در زمستان ها اغلب از فضای داخل مجتمع و راه پله ها به عنوان تعاملات استفاده می گردد.		عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)	دسترسی	به دلیل نبود دیوار در اطراف مجموعه امکان دسترسی به سایت از تمامی مسیرها امکان پذیر است.	
عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)	مشارکت	ساکنان اغلب به صورت جدا از یکدیگر به امورات مربوط به بلوک خود رسیدگی می کنند. همچنین هیأت امنا به مشکلات کلی مجتمع رسیدگی می کنند.		عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)	نظارت و کنترل	در برخی از فضاها، حصارهای فلزی بدون نگهداری وجود دارد و اغلب فضاها بدون کنترل رها شده و نظارت به وسیله ساکنان بیشتر صورت می گیرد.	
	انطباق پذیری	بلوک ها به شکل یکسان تکرار شده اند و گره هایی مشخص برای شناخت خوانایی کمتر وجود ندارد.		عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)	تراکم	دارای تراکم ساختمانی 21 درصدی بوده و تراکم ناخالص مسکونی در این مجتمع ۰/۲۵ است.	
عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)	نور و روشنایی	نور و روشنایی در تمامی فضاها وجود دارد و موجب امنیت در تمامی ساعات است.		عوامل ادراکی (مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه)			

جدول شماره ۹: توزیع پراکندگی میزان عوامل در مجتمع امام (ره)

عوامل	فراوانی	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
فرهنگی	۱۰۰	۵۵/۶۵	۱۱/۰۰	۳۰/۰۰	۸۲/۵۰
روانی	۱۰۰	۵۷/۳۰	۱۰/۷۳	۳۳/۳۳	۸۰/۰۰
اجتماعی	۱۰۰	۴۴/۵۶	۱۰/۸۳	۲۰/۰۰	۷۶/۰۰

در کاشت گیاهان در فضای مرکزی مشارکت بیشتری دارند. اما به دلیل سازمانی بودن برخی بلوک‌ها حس مکان ساکنان بلوک‌های سازمانی کمتر است و ساکنان بلوک‌های شخصی بیشتر به مجتمع رسیدگی می‌کنند که تعداد بلوک‌های شخصی در مقابله با بلوک‌های سازمانی کمتر بوده و این مورد موجب تخریب و مشارکت کمتر ساکنان کل مجموعه شده است. این در حالی است که در مجتمع آسمان تبریز کلیه بلوک‌ها شخصی بوده و هر بلوک مدیریت جداگانه و در عین حال مدیریت کلی برای رسیدگی به کلیه امورات مجتمع وجود دارد.

در مجتمع امام نیز اغلب ساکنان مستأجر بوده و حس مکان و مشارکت کمتری در مجتمع دارند. از نظر اجتماعی وجود فضای تعریف شده و مبلمان در فضا تأثیر بیشتری در تعاملات دارد. طبق مشاهدات میدانی در مجتمع چمران و امام فقط در محوطه، مبلمان وجود دارد؛ در حالی که در مجتمع آسمان تبریز در داخل لابی‌ها، فضاهای تعاملاتی پیش‌بینی شده است. توجه به هر یک از مؤلفه‌های محیطی موجب افزایش حیات مجتمع‌ها می‌گردد. با گذشت زمان بی‌توجهی به عوامل، موجب تخریب مجتمع می‌گردد. در جدول شماره ۱۰ براساس روش SWOT عامل حیات هر یک از مجتمع‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

بررسی عوامل کالبدی از طریق مشاهدات میدانی مشخص شد، متغیرهای دسترسی، گونه‌شناسی شکل و کاربری‌های مجاور در حیات مجتمع‌ها تأثیر دارد. هر چه دسترسی به سایت بیشتر باشد، دسترسی به خدمات بیشتر بوده و وجود کاربری‌های هماهنگ با مجتمع مسکونی می‌تواند در توسعه و رونق آن تأثیرگذار باشد. از طرفی گونه‌شناسی شکل در نورگیری، تهویه و وجود طبیعت در فضاها تأثیر می‌گذارد.

در بررسی عوامل ادراکی نیز می‌توان بدین نتیجه رسید که هر سه مؤلفه اجتماعی، فرهنگی و روانی در افزایش حیات‌پذیری مؤثر هستند اما مؤلفه روانی بیشترین تأثیر را در بین آنها دارد. افزایش امنیت از مؤلفه‌های روانی است که بر روی حیات مجتمع اثرگذار است. مجتمع شهید چمران در یکی از مهمترین مسیر شریان‌های اصلی شهری قرار گرفته است. دسترسی آسان به مراکز خرید، فضاهای ارتباطی و خدماتی از نقاط قوت این مجموعه است. همچنین استفاده از مصالح بادوام موجب استحکام بنا شده است. از دیگر نقاط این مجموعه، شکل محیطی بلوک‌هاست که موجب ایجاد فضای مرکزی شده است؛ که تهویه و نورگیری برای تمامی فضاها را نیز امکان پذیر کرده است. همچنین این فضاها از نظر ادراکی دارای حس قلمرویی بیشتری بوده و ساکنان هر بلوک

جدول شماره ۱۰: بررسی عامل حیات در مجتمع چمران، آسمان و امام (ره) براساس روش SWOT

عوامل	قوت	ضعف	فرصت	تهدیدها
شهید چمران	مسااحت، نوع مصالح و شیوه ساخت، عدم وجود آلودگی‌های صوتی (وجود حصار سبز در اطراف مجتمع) و در نظر گرفتن کاربری‌های مجاور.	از بین رفتن بخشی از محوطه زمین بازی و فضای سبز به دلیل نبود مدیریت یکپارچه و سازمانی بودن بخشی از مجتمع.	از نظر تراکم در این مجتمع برای تمامی واحدها به اندازه متراژ واحد، محوطه، فضای سبز و کاهش استحکام فضای سبز در نظر گرفته شده است. مصالح نما و همچنین عدم تغییر مجتمع به تمام مسیرهای اصلی شهر دسترسی آسان دارد.	از بین رفتن بخشی از سنگفرش محوطه، فضای سبز و کاهش استحکام مصالح نما و همچنین عدم تغییر کاربری انبار آب و زمین بازی بدون استفاده باقی مانده است.
آسمان تبریز	وجود هویت و مطابق بودن مجتمع با روش زندگی ساکنان.	کم‌رنگ شدن نقش تعاملات اجتماعی و پیوندهای همسایگی.	وجود حس تعلق به مکان و قلمروهای رفتاری جداگانه افراد.	مشارکت کمتر ساکنان و برای رسیدگی به امورات مجتمع.
مجتمع امام (ره)	وجود کاربری‌های خدماتی در مجتمع (استخر و مهدکودک و...).	ارتفاع زیاد بلوک‌ها و تراکم زیاد مجتمع.	دسترسی، استحکام مجتمع و وجود فضاهای عمومی در هر بلوک.	کمبود فضای سبز موجود در مجتمع.
مادی	این مجتمع با در نظر گرفتن عوامل هویتی و روش زندگی امروزی طراحی شده است.	قلمروهای رفتاری تا حدودی در این مجتمع کمتر دیده می‌شود.	وجود مدیریت و مشارکت ساکنان در تمامی امورات مربوط به مجتمع.	کمتر بودن پیوندهای همسایگی نسبت به دو مجتمع دیگر.
ادراکی	دسترسی به زیرساخت‌ها، حمل و نقل، مساحت مناسب خانه‌ها و وجود فضای سبز.	از نظر کالبدی در زمینی که دارای استحکام و ایمنی زیادی است، ساخته شده است.	وضع ظاهری مجتمع به دلیل تراس‌های نامنظم و فرسودگی نما چهره نسبتاً نامطلوب به خود گرفته است.	
ادراکی	متناسب با روش زندگی ساکنان، حس تعلق به مجتمع و پیوندهای همسایگی.	امنیت نسبت به سایر مجتمع‌ها تا حدودی کم (نبود دیوار و نگهبانی).	بزرگ بودن مساحت مجتمع و وجود قلمروهای رفتاری ساکنان.	کمبود مشارکت برای رسیدگی به امورات مجتمع و مدیریت یکپارچه.

۶. نتیجه‌گیری

۶.۱. پیشنهادها

- از نظر حیات‌پذیری با بررسی نمونه‌های موردی مجتمع چمران، امام و آسمان نتایج تحقیق حاکی از این است که عدم توجه به مؤلفه‌های حیات، موجب نابودی مجتمع به مرور زمان می‌گردد. براساس مؤلفه‌های حیات در مجتمع مسکونی امام (ره) حیات مجتمع آسیب‌پذیر بوده که به علت نادیده پنداشتن برخی از مؤلفه‌های مادی و ادراکی می‌باشد. حیات مجتمع چمران در حال آسیب‌پذیری به دلیل کم‌رنگ شدن نقش مؤلفه‌های ادراکی است. مجتمع آسمان یکی از مجتمع‌های دارای حیات‌پذیر در بین سه نمونه مورد بررسی است. حیات‌پذیر بودن مجتمع را می‌توان با حضور در فضا مشاهده کرد.
- در جدول شماره ۱۱ حیات‌پذیری در مجتمع‌های چمران، آسمان و امام شناسایی و معرفی شده که وجود این نقاط موجب ادامه حیات‌پذیری مجتمع‌های مسکونی می‌گردد.
- به کارگیری تکنولوژی جدید در ساخت مجتمع.
  - امکانات رفاهی در داخل بلوک‌ها و واحدهای همسایگی.
  - وجود کاربری‌های عمومی و خدماتی در مجموعه برای برآوردن نیازهای ساکنان.
  - تیپ پلان‌های متفاوت در بلوک‌ها.
  - در نظر گرفتن اعتقادات مذهبی ساکنان (محرمیت، تکریم مهمان و...).
  - طراحی گونه‌های فضاهای متفاوت در فضای عمومی،

جدول شماره ۱۱: بررسی حیات در مجتمع چمران، آسمان و امام (ره)

مؤلفه‌ها	عوامل	بررسی متغیرها									
		مجتمع چمران			مجتمع آسمان			مجتمع امام			
		رعایت شده	تأخیری	رعایت نشده	رعایت شده	تأخیری	رعایت نشده	رعایت شده	تأخیری	رعایت نشده	
مادی	کالبدی	تراکم زیاد در مجتمع‌های مسکونی موجب کاهش تعاملات می‌گردد.									
		مساحت فضاها									
	مصالح مورد استفاده	استفاده از مصالح بادوام و بومی که با گذشت زمان کمتر تخریب شود.									
	دسترسی به خدمات	دسترسی به فضاهای تجاری، آموزشی و خدماتی در مجتمع‌های مسکونی.									
	دسترسی به حمل و نقل	دسترسی به شریان‌های اصلی شهر.									
	زیست محیطی	گونه بلوک‌ها	بلوک‌ها به گونه‌ای است که موجب نورگیری و تهویه بهتر واحدها شود.								
		اقلیم	در نظر گرفتن تهویه و نورگیری برای تمامی فضاها.								
	ادراکی	اجتماعی	مخاطرات طبیعی	دور بودن مجتمع‌های مسکونی از مسیر مسیل‌ها و زلزله.							
			فضای سبز	وجود فضای سبز در مجموعه.							
		همجواری‌ها	کاربری‌های همجوار متناسب با کاربری مجتمع مسکونی.								
روانی	آلودگی صوتی	وجود حریم‌های مناسب برای جلوگیری از آلودگی صوتی.									
	مذهب	رعایت سلسله مراتب و محرمیت در فضاها.									
ادراکی	اجتماعی	روش زندگی	متناسب بودن فضاها با نیازهای زندگی ساکنان.								
		هویت	هویت محیطی موجب شناخت محیط، فضا و مکان و تأثیرات آن بر انسان و رفتار اوست.								
	سرمايه اجتماعی	ارتباط همسایگان با یکدیگر، وجود مدیریت و مشارکت ساکنان برای امورات مجتمع.									
روانی	امنیت	وجود وسایل کنترل الکتریکی و مکانیکی برای کنترل فضاهای مجتمع.									
	قلمروهای رفتاری	وجود قلمروهای رفتاری در فضاها.									
		زندگی بلندمدت در یک مکان موجب حس مکان می‌شود.									

- Banaeian Esfahani, A., Javad Najafi, M., Taher Neshat Doost, H. (2015). Inclination of the soul toward obscenity in the human life from viewpoint of the Quran and School of the analytical psychology. *Comparative Theology*, 5(12):1-26. [In Persian]
- Chermayeff, S., Alexander, C. (1965). *The realms of Private Life and Public Life towards Architecture*. Translated: Mazini, M. (2016). Tehran: University of Tehran. [In Persian]
- Dolat, M. A. (2015). Study of Diacritic Item of Humanity in the Teachings of the Holy Quran. *Seraj-e-Monir*, 6(18): 95-114 [In Persian]
- Falamaki, M. (2002). *Origins and Theoretical Approaches to Architecture*, Tehran: Faza Press. [In Persian]
- Javadi Amoli, A. (2010). An Introduction to Life. *Pasdar-e-Islam*, 23(343): 3-5. [In Persian]
- Javadi Amoli, A. (2006). Islam and Life, *Pasdar-e-Islam*, 295:6-9. [In Persian]
- Jafari, M. T. (1999). *Islamic Mysticism*. Tehran: Allameh Jafari Publishing Institute. [In Persian]
- Johnson D. L., Ambrose, S. H., Bassett, T. J., Bowen, M. L., Crummy, D. E., Isaacson, J. S., Johnson, D. N., Lamb, P., Saul, M. and A. E. Winter-Nelson. (1997). Meanings of environmental terms. *Environmental Quality*, 26: 581-589.
- Lang, J. (2001). *The Creation of Architectural Theories and Role of Behavioral Sciences in Environmental Design*, Translated: Einifar, A. (2007), Tehran: University of Tehran. [In Persian]
- Marvian, M. (2001). Human Material Needs from the Perspective of the Quran and the Sunnah. *Quarterly Journal of Theology and Law*, 1: 55-74 [In Persian]
- Mozaffar, F., Noghrekar, A., Hamzenejad, M. and Moinmehr, S. (2017). The Semantics of Life and vitality in Islamic Teachings and Their Effect on Neighborhood. *Quarterly journal of Islamic Architectural Studies*, 14 (5): 18-34 [In Persian]
- Mirhadi, M., Sadrzadeh Yeganeh, H., Jazayeri, A., Yavari, P. and Rahimi, A. (2012). Investigation into the Relationship between Self-Esteem and Body Mass Index (BMI) and Some Factors of Lifestyle for Employed women. *Koumesh Journal*, 14 (2): 172-181 [In Persian]

- همسایگی و داخل واحدها.
- فضاهایی برای تعاملات اجتماعی در واحدهای همسایگی و فضاهای عمومی مابین بلوک‌ها.
- در نظر گرفتن امنیت و قلمروهای متفاوت در حین طراحی.
- تعامل بیشتر با طبیعت.
- طراحی فضای مدیریتی در مجتمع برای مشارکت بیشتر ساکنان.
- در نظر گرفتن فضاهای باز و نیمه باز و بسته برای تعاملات بیشتر ساکنان.
- تأمین امنیت به وسیله نظارت و کنترل (فیزیکی و دستگاه‌های مکانیکی).
- تأمین روشنایی در فضاهای داخلی و محوطه.
- ایجاد گره‌های تعاملی با کاربری‌های گوناگون در سایت مجموعه.

References:

- Alpano, A., Mehryar, M., Raboubi, M., Falamaki, M. M. and Dadkhah, M. (2005). *Vernacular Architecture*. Translated: Sadat Afsari, A. M. Tehran: Faza Press. [In Persian]
- Aminpour, A., Madani, R., Hayaty, H. & Doldadeh, M. (2015). Recognizing the implications of housing and residence based on Islamic teachings, *Urban Management*, 40:47-60 [In Persian]
- Alemzadeh Nouri, M. (2010). The Summit of Human Movement and Destination of Spiritual Moral Growth. *Moral Cognition*, 3: 43-64. [In Persian]
- Altman, I., and Rogoff, B. (1987). World views in psychology: trait, interactional, organismic, and transactional perspectives. *Handbook of environmental psychology*, vol.1: 7-40.
- Azizi, M. M. (2004). The Position of Housing Indicators in Housing Planning Process, *Fine Arts*, 17: 31-42. [In Persian]
- Alexander, C. (2005). *The Nature Of Order*, Translator: sirus sabri, R; Akbari, A, Tehran: Parham
- Alexander, C. (1979). *The Timeless Way of Building*, Translator: Ghiyomi Bid Hindi, M; Tehran: Shahid beheshti University. [In Persian]
- Bahrapour, A., Modiri, A. (2015). Study of Relationship between Residents Satisfaction from Living Environment and their Attachment Sense in Kowsar High-Rise Residential Complex, Tehran University. 20 (3): 85-94 [In Persian]

- Monavari, M., Tabibian, S. (2006). Determination of Environmental Factors in Location of New Cities in Iran. *Journal of Environmental Sciences and Technology*. 8 (3): 2-9 [In Persian]
- Naghizadeh, M. (2001). Life Constructions and Hierarchy of Art. *Letter of Culture*, 157: 42-67 [In Persian]
- Noghrekar, A., Hamzenejad, M. and Foruzandeh, A. (2009). The Secret of Immortality of Architectural Works (An Analysis of Modernist and Meta-Modernist Attitudes and More Comprehensive Approaches). *Bagh-e-Nazar*, 12: 31-44 [In Persian]
- Rapaport, A. (2005). *Culture Architecture and design*, Locke science publishing company, Inc., Chicago, USA.
- Rapoport, A. (2012). *Culture, Architecture and Design*. Translated :Barzegar, M. and Yousef Niapasha, M., Sari, Shelfin Press. [In Persian]
- Rastegar, K., Aran Dashti, A., Arani, S. and Sadeghi Arani, Z. (2013). An Investigation into Social Capital of Neighborhood and Its Main Consequences (Case Study: Aran and Bidgol Towns, Aran District). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 1(4):177-215 [In Persian]
- Rossi, A. (1982). *The Architecture of the City*. Graham Foundation for Advanced Studies in the Fine Arts, Institute for Architecture and Urban Studies.
- Rendell, J. (2006). *Art & Architecture: A Place Between*, London, I. B. Tauris & Co Ltd.
- Sameh, R. (2015). *Architecture and Quality of Human Life in Epistemic System of Islam*. Qazvin: Qazvin Jahad Daneshgahi. [In Persian]
- Sameh, R. (2014) *Architectural Capabilities in accordance with the Concept of Quality of Human Life in the Quran*. *Interdisciplinary Research on Holy Quran*. 5(2): 75-108. [In Persian]
- Sartipipour, M. (2004). *Pathology of Housing Problems in Iran*. *Soffeh*, 39: 23-43 [In Persian]
- Schultz, D. (2001). *Personality Theories*, Translated: Karimi, Y. et al (2005), Tehran: Arasbaran press. [In Persian].

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی